

ETYCZNE ASPEKTY KARIERY ZAWODOWEJ NAUCZYCIELI

STRESZCZENIE | Kariera zawodowa w obecnych czasach stała się kwestią dość popularną. Zmiany dokonujące się w rzeczywistości społecznej skłaniają do postrzegania tejże kariery w sposób zróżnicowany.

Kariera zawodowa zajmuje szczególne miejsce w zawodzie nauczyciela, którego charakteryzują poszczególne wymiary. Jednym z wymiarów, odnoszącym się do aktywności zawodowej nauczycieli, jest wymiar etyczny. Dotyczy on nie tylko samego nauczyciela jako kogoś uprawiającego swój zawód, ale w szczególności zespołu czynności, które podejmuje w ramach prowadzonej przez siebie działalności zawodowej. Przebieg pracy zawodowej nauczyciela nie może być więc pozbawiony pierwiastka etycznego. To on w znacznym stopniu przesądza o jakości świadczonych usług edukacyjnych bez względu na posiadany przez niego stopień awansu zawodowego.

Zasadne wydaje się więc zwrócenie uwagi na zróżnicowane sposoby pojmowania kariery zawodowej, pracę zawodową nauczyciela, jej wymiar etyczny, awans zawodowy polskiego nauczyciela, karierę zawodową nauczyciela, a w szczególności jej etyczne odniesienia.

SŁOWA KLUCZOWE: nauczyciel, praca zawodowa nauczycieli, etyka zawodowa nauczycieli, kariera zawodowa nauczycieli, awans zawodowy nauczycieli

W obszarze rozważań nad nauczycielem jedną z istotnych kwestii jest przebieg kariery zawodowej, którą można rozpatrywać z różnych punktów widzenia. Dotyczy to również tych jej aspektów, które wpisują się w jej etyczne odniesienia. Analizując bowiem zawód nauczyciela, w szczególności zaś jego etyczny wymiar, zagadnienie kariery zawodowej ma niebagatelne znaczenie. Stąd też celem prezentowanych poniżej rozważań jest zwrócenie baczniejszej uwagi na istotny, jak się wydaje, z pedeutologicznego punktu widzenia etyczny wymiar zawodu nauczycielskiego, a głównie zaś etyczne kwestie związane z karierą zawodową nauczycieli. Poruszane w niniejszym tekście problemy dotyczą zwłaszcza pracy zawodowej nauczycieli i jej specyfiki, jak również jej etycznego charakteru. Dla całości podejmowanych rozważań najistotniejsze znaczenie ma poruszony w tekście problem kariery zawodowej nauczycieli w kontekście etycznym, wskazujący na to, iż jest to kwestia złożona i wielowymiarowa, wymagająca pogłębionych analiz.

1. PRACA ZAWODOWA NAUCZYCIELI | Praca stanowi tę część ludzkiej aktywności, która wypełnia znaczny fragment życia człowieka. Stąd też nie sposób nie dostrzec jej znaczenia, tak w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Jako kategoria poznawcza pozostaje ona w obszarze zainteresowań wielu dyscyplin naukowych, takich jak: filozofia, psychologia, socjologia, pedagogika¹. W ramach szeroko pojętej pracy człowieka wyodrębnić można tę jej część, która odnosi się do jego działalności zawodowej. Wówczas mówimy o pracy zawodowej, której wykonywanie wiąże się z uprawianym zawodem, niekiedy określanym profesją.

Istnieje grupa zawodów, która w sposób szczególny poddawana jest ocenie z punktu widzenia społecznego. Do takich zawodów niewątpliwie zalicza się, obok wielu innych, zawód nauczyciela, który nadal niejednokrotnie pojmowany jest jako swoiste powołanie czy wręcz misja, ale czy takie postrzeganie nauczyciela jest wystarczające na miarę współczesnych czasów? Bez względu na to ranga i znaczenie tego zawodu wydaje się niebagatelna. Doniosłość świadczonych przez nauczyciela w trakcie wykonywania pracy zawodowej, umownie nazywając, usług edukacyjnych, stanowi wyraz tego, że jego rola w społeczeństwie nadal jest ważna i istotna. O randze, jaką przypisuje się temu zawodowi, przekonują chociażby znaczenia, jakie nadaje się terminowi „nauczyciel”. Warto w tym miejscu przywołać przynajmniej niektóre z nich.

W *Nowym słowniku pedagogicznym* pod hasłem nauczyciel czytamy, iż „nazwa ta oznacza kogoś, kto uczy innych, przekazując im wiadomości, bądź naucza kogoś, jak ma żyć. To pierwsze znaczenie uległo pod wpływem nowych tendencji pedagogicznych znacznej ewolucji, przybliżając się coraz bardziej do znaczenia drugiego. Współczesny nauczyciel staje się więc tym, kto kształci, wychowuje i rozwija znajdujących się pod jego opieką uczniów (dzieci, młodzież, dorosłych). Powodzenie tej pracy zależy od uczniów, od programu edukacji (tj. kształcenia i wychowania) oraz od jej zewnętrznych warunków, lecz przede wszystkim od samego nauczyciela [...]”². Z kolei *Leksykon PWN. Pedagogika* podaje, iż nauczyciel to „odpowiednio przygotowany specjalista do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej w instytucjach oświatowych – publicznych i niepublicznych (przedszkolach, szkołach różnych typów, placówkach pozaszkolnych)”³. „Nauczyciel współczesny to – jak pisze Czesław Banach – profesjonalista, przygotowany merytorycznie, pedagogicznie, psychologicznie oraz metodycznie. Jest źródłem wiedzy i wartości etycznych oraz doświadczenia społecznego i życiowego w zmieniającym się świecie; wyzwala aktywność uczących się i wspomaga ich rozwój”⁴. Tym niemniej, jak zauważa Jan

¹ Zob. B. Baraniak, *Metody badania pracy*, Warszawa 2009, s. 16-43; S. Kwiatkowski, A. Bogaj, B. Baraniak, *Pedagogika pracy*, Warszawa 2007, s. 23-25; Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2005, s. 80-98.

² W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004, s. 266.

³ *Leksykon PWN. Pedagogika*, B. Milerski, B. Śliwerski (red.), Warszawa 2000, s. 131.

⁴ C. Banach, *Nauczyciel*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3, T. Pilch (red.), Warszawa 2004, s. 548.

Průcha, samo pytanie, kim jest nauczyciel, wydaje się banalne na pierwszy rzut oka. Potocznie nauczyciel to osoba ucząca w szkole. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że poza szkołą są osoby, które również nauczają. Stąd też należałoby rozróżnić dwie kategorie, a mianowicie: nauczycieli i edukatorów⁵. Interesującą analizę tego, jak przebiegała ewolucja pojęcia „nauczyciel”, przeprowadziła w trakcie swoich pedeutologicznych eksploracji Henryka Kwiatkowska⁶. Odwołując się do literatury przedmiotu badań, zarówno historycznej, jak i współczesnej, J. Průcha podaje, że: 1) „Nauczyciel jest główną osobą przekazującą systematycznie uporządkowaną i porównywalną wiedzę z najróżniejszych dziedzin nauki w szkole, a zarazem obok ojca i matki jest trzecim, głównym czynnikiem wychowawczym”⁷; 2) „Nauczyciel to jeden z podstawowych czynników procesu kształcenia, profesjonalnie wykwalifikowany pracownik pedagogiczny, współodpowiedzialny za przygotowanie, kierowanie, organizację i wyniki tego procesu”⁸; 3) „Nauczycielami (teachers) są osoby, których profesjonalna działalność obejmuje przekazywanie wiedzy (*transmission of knowledge*), kształtowanie postaw i umiejętności, które są sprecyzowane w formalnych programach kształcenia dla uczniów i studentów określonych instytucji edukacyjnych. Kategoria »nauczyciel« dotyczy jedynie pracowników, którzy prowadzą bezpośrednie kształcenie uczniów”⁹. To właśnie ta trzecia definicja nauczyciela uznawana jest w skali międzynarodowej. Stanowi ona podstawę klasyfikacji personelu pedagogicznego i tym samym uznawana jest we wszystkich krajach Unii Europejskiej¹⁰.

Od reprezentantów zawodu nauczycielskiego wymaga się nie tylko wysokich odpowiednich kwalifikacji, ale również ponadprzeciętnych kompetencji, które w procesie rozwoju zawodowego należy pogłębiać i doskonalić. Praca zawodowa nauczyciela, zwłaszcza w czasach obecnych, wydaje się niezwykle złożona i problematyczna. Wielość i różnorodność sytuacji edukacyjnych, w jakie uwikłany zostaje współczesny nauczyciel, sprawia, iż jego aktywność zawodowa nabiera szczególnego charakteru. Dotyczy to również tego obszaru jego działalności zawodowej, który pozostaje w związkach z etyką zawodową.

2. ETYKA PRACY ZAWODOWEJ NAUCZYCIELI | Zawód nauczycielski należy do tej grupy zawodów, w których w sposób szczególny eksponuje się etyczne kwestie jego uprawiania. Wynika to z tego, iż analizując pracę zawodową nauczycieli, wskazuje się

⁵ J. Průcha, *Pedeutologia*, w: *Pedagogika*, t. 2, *Pedagogika wobec edukacji, polityki oświatowej i badań naukowych*, B. Śliwerski (red.), Gdańsk 2006, s. 294.

⁶ H. Kwiatkowska, *Pedeutologia*, Warszawa 2008, s. 24-28.

⁷ Za: J. Průcha, *Pedeutologia*, s. 294-295.

⁸ Za: tamże, s. 295.

⁹ Za: tamże.

¹⁰ Za: tamże.

na jej wielowymiarowość, wśród których na czoło wysuwają się dwa, a mianowicie wymiar merytoryczny oraz etyczny¹¹. Niejednokrotnie już bowiem podkreślano, że praca zawodowa nauczycieli nie może być pozbawiona pierwiastka etycznego, jest on niejako wpisany w istotę tego zawodu, przesądzając tym samym o jego osobliwym i specyficznym charakterze, który wyróżnia go na tle innych zawodów. Zapewne jest to związane z tym, iż w szczególności o etyce zawodowej mówi się w odniesieniu do tych zawodów, które mają bezpośredni wpływ na losy jednostek i społeczeństwa oraz związane są z ochroną elementarnych wartości, jak również legitymujących się swoim powołaniem społecznym¹². Złożoność i wielopłaszczyznowość funkcji i zadań stojących przed nauczycielem sprawia, że musi on być odpowiednio przygotowany do uprawiania swojego zawodu pod wieloma względami, również etycznym.

W literaturze przedmiotu badań w zróżnicowany sposób próbowano dookreślić etyczny wymiar zawodu nauczycielskiego, co wynika zapewne z różnorodnych sposobów pojmowania samej etyki zawodowej nauczycieli (etyki zawodu nauczycielskiego, etyki nauczycielskiej). Dla przykładu można w tym miejscu przedstawić niektóre ze sposobów ujmowania tej etyki.

W *Leksykonie PWN. Pedagogika* pod redakcją Bogusława Milerskiego i Bogusława Śliwerskiego, etykę nauczycielską ujęto jako „dział pedeutologii, badający moralne aspekty pedagogicznego postępowania nauczycieli”¹³. Etyka zawodu nauczycielskiego obejmuje – zdaniem Czesława Banach – kwestie związane z teorią wartości i aksjologią pedagogiczną, jak również teorią postępowania moralnego oraz teorią sprawności moralnych¹⁴. Andrzej Michał de Tchorzewski mianem etyki nauczycielskiej określa „zespół uzasadnionych prawdą i dobrem zasad indywidualnego działania w przestrzeni edukacyjnej, mających charakter powinnościowy, wewnątrznie nakłaniający nauczyciela do kierowania się w swojej pracy takimi wartościami, za pomocą których wyprowadza on cele wskazujące uczniowi drogę jego rozwoju jako osoby”¹⁵. Nieco inaczej pojmuje etykę nauczycielską Stefan Pikus, określając jej mianem rozwiniętą teorię moralności nauczycieli, jako składnik teorii wychowania lub filozofii wychowania, będącą miejscem analiz głównych komponentów moralności i ich uwarunkowań w pracy dydaktycznej i wychowawczej¹⁶.

Podejmując próbę zdefiniowania etyki zawodowej nauczycieli, znawcy niniejszej problematyki różnie rozkładają akcenty co do ważności poszczególnych elementów

¹¹ C. Banach, *Etyka i kultura pedagogiczna nauczyciela*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, T. Pilch (red.), Warszawa 2003, s. 1070.

¹² K. Najder-Stefaniak, *O powinności nauczyciela. Wprowadzenie do refleksji etycznej*, Warszawa 2007, s. 7.

¹³ *Leksykon PWN. Pedagogika*, B. Milerski, B. Śliwerski (red.), Warszawa 2000, s. 62.

¹⁴ C. Banach, *Etyka i kultura*.

¹⁵ A.M. de Tchorzewski, *Prawda i dobro jako siła sprawcza etyki nauczycielskiej*, w: *Zagadnienie etyki zawodowej*, A. Andrzejuk (red.), Warszawa 1998, s. 34.

¹⁶ S. Pikus, *Etyka nauczycielska jako problem*, w: *Etyka zawodu nauczyciela. Nauczanie etyki*, K. Kaszyński, L. Żuk-Łapińska (red.), Zielona Góra 1995, s. 14.

ją konstytuujących, dając jednocześnie wyraz temu, iż jest to kwestia niezwykle złożona i niepoddająca się łatwo jednoznacznym analizom i interpretacjom. Różne treści wpisujące się w etykę zawodową nauczycieli i tym samym etyczny wymiar tego zawodu sprawiają, że trudno jest dać jednoznaczną odpowiedź na pytanie, o jakiej etyce mówimy w odniesieniu do zawodu nauczycielskiego. Czy chodzi nam o etykę aksjologiczną, czy może deontologiczną, normatywną czy raczej relatywistyczną? Te i wiele jeszcze innych pytań rodzi się w toku studiów wokół etycznego wymiaru zawodu nauczycielskiego. Świat nauczycielskich wartości, powinności, norm i zasad etycznych jest niezwykle złożony i problematyczny, co zapewne nie ułatwia rozstrzygnięcia sporów wokół kształtu i charakteru etyki zawodu nauczyciela. Wobec tego, którym z nich dać pierwszeństwo, które z nich uznać za rudymentarne w toku prowadzonej działalności wychowawczej, tak aby przybrała ona charakter zgodny z etyką zawodową? Niestety, nie ułatwia tego współczesna, w szczególności pluralistyczna rzeczywistość edukacyjna. Wielość współwystępujących obwarowań etycznych stawia nauczycieli niejednokrotnie wobec trudnych decyzji i wyborów, a których skutki nie pozostają obojętne dla poszczególnych podmiotów edukacji. Dotyczy to wszystkich nauczycieli bez względu na to, na jakim szczeblu kariery zawodowej się znajdują.

3. KARIERA ZAWODOWA NAUCZYCIELI I JEJ ETYCZNE ODNIESIENIA | Pojęcie „kariera” bywa różnie określane. Sięgając do *Słownika języka polskiego* czytamy, że kariera to: „1. zdobywanie coraz wyższej pozycji w jakimś zawodzie lub w jakiejś dziedzinie; też sukces odniesiony w tym zawodzie lub w tej dziedzinie, 2. przebieg pracy zawodowej człowieka w ciągu jego życia”¹⁷. Podobne określenie „kariery” znajduje się w *Słowniku wyrazów obcych*, przy czym zostaje ono dopełnione o przerośnięte pojmowanie tej kategorii ujmowane jako „zaskakująca popularność czegoś”¹⁸. Szersze ujęcie „kariery” prezentuje na stronach *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku* Marcin Szumigraj, twierdząc, że karierę można współcześnie pojmować jako:

1. „przechodzenie jednostki lub grupy społecznej od pozycji niżej cenionych do pozycji wyżej cenionych w danym społeczeństwie; może ono oznaczać zdobywanie wyższych stanowisk, tzw. kariera pionowa, lub osiąganie kolejnych stopni specjalizacji zawodowych, tzw. kariera pozioma; powszechnie kariera utożsamiana jest z sukcesem zawodowym;
2. przebieg pracy zawodowej jednostki w ciągu całego życia, biografię jednostki wyznaczoną ścieżką awansów lub degradacji w zawodzie lub zawodach, obejmującą wszystkie zajmowane stanowiska i pełnione funkcje;

¹⁷ *Słownik języka polskiego*, opracowanie L. Drabik, A. Kubiak-Sokół, E. Sobol, L. Wiśniakowska, współpraca A. Stankiewicz, Warszawa 2006, s. 310.

¹⁸ *Słownik wyrazów obcych*, opracowanie L. Wiśniakowska, Warszawa 2006, s. 451.

3. wzór sekwencji, standardowy ciąg, kurs, kierunek podejmowanych przez jednostkę ról społecznych, dążenie jednostki do osiągnięcia społecznych lub indywidualnych gratyfikacji;
4. profesję, zawód, zajęcie, do którego przechodzi się określony specyficzny trening, będące zobowiązaniem do podjęcia i realizowania tego zajęcia, wraz z przyjęciem związanego z nim stylu życia¹⁹.

Kariera zawodowa stanowiła i nadal stanowi niejednokrotnie przedmiot studiów i analiz. Jest ona szczególnym aspektem kariery indywidualnej i obejmuje te elementy związane z życiem jednostki, które związane są z wykonywaną przez nią pracą wraz z wcześniejszym przygotowaniem do niej, a także planami na przyszłość. Kariera charakteryzuje się orientacją na rolę zawodową i niekiedy bywa określana karierą profesjonalną²⁰. Marek Suchar karierę zawodową ujmuje jako „wielowymiarowy, indywidualny scenariusz przebiegu życia zawodowego, obejmujący różne aspekty aktywności: zawodowy, psychologiczny, społeczny i życiowy (tzn. związany z rozpatrywaniem życia zawodowego w perspektywie życia jednostki)”²¹. W literaturze przedmiotu badań wskazuje się na tradycyjne i współczesne pojmowanie kariery zawodowej. W pierwszym z nich kariera zawodowa przedstawiana jest jako „ciąg pełnionych funkcji, zajmowanych pozycji i stanowisk pracy”²², natomiast w drugim określa się tym pojęciem „główny kierunek rozwoju człowieka, który dana jednostka indywidualnie, świadomie realizuje na przestrzeni całego życia. Rozwój człowieka trwa przez całe życie, a jego odzwierciedleniem jest kariera życiowa, której istotnym elementem jest kariera zawodowa”²³.

Analiza literatury przedmiotu badań przekonuje, że kariera zawodowa nauczycieli ma szczególny, etapowy charakter. R. Bolam wymienia pięć faz, które związane są z pracą zawodową: etap wstępny, inicjacja, mianowanie, służba, etap przejściowy, związany z awansem, zmianą miejsca pracy, odejściem na emeryturę. Z kolei Lua Kremer-Hayon i Ralph Fessler wskazują na dziewięć etapów kariery: przygotowanie, inicjacja, kompetencja, postęp, entuzjazm i rozwój, frustracja, stabilizacja i stagnacja, okres końcowy, odejście z pracy²⁴. Christopher Day, odwołując się do prac Michaela Hubermana, Patricii Sikes i innych, a także R. Fesslerera i Judith Christensen, wskazuje na pięć etapów w karierze zawodowej nauczycieli:

1. „Rozpoczęcie pracy zawodowej: łatwe albo bolesne, początkowy zapał.
2. Stabilizacja: zaangażowanie, mobilizacja, usamodzielnienie się, integracja ze współpracownikami.

¹⁹ M. Szumigraj, *Kariera*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 2, T. Pilch (red.), Warszawa 2003, s. 552.

²⁰ A. Miś, *Koncepcja rozwoju kariery zawodowej w organizacji*, Kraków 2007, s. 24-25.

²¹ M. Suchar, *Modele karier. Przewidywanie kolejnego kroku*, Warszawa 2010, s. 11.

²² H. Januszek, cyt. za: W. Duda, D. Kukła, *Kariera zawodowa wobec postępujących przemian pracy*, Częstochowa 2010, s. 39.

²³ H. Januszek, cyt. za: W. Duda, D. Kukła, *Kariera zawodowa*.

²⁴ Za: Ch. Day, *Nauczyciel z pasją. Jak zachować entuzjazm i zaangażowanie w pracy*, Gdańsk 2008, s. 149-150.

3. Nowe wyzwania: pojawiają się nieznane dotąd problemy, eksperymentowanie, odpowiedzialność, konsternacja.
4. Szczyt kariery: świadomość, że nic nie trwa wiecznie, brak zainteresowania awansem zawodowym, radość z pracy lub stagnacja.
5. Okres końcowy: wzmożone zainteresowanie nauką uczniów i poszukiwanie pozaszkolnych zainteresowań, rozczarowanie, brak zainteresowania pracą zawodową i rezygnacja z niej²⁵.

R. Fessler wskazuje na wielopłaszczyznowy model rozwoju zawodowego nauczycieli w trakcie ich kariery, obejmujący zależności między życiem prywatnym i zawodowym nauczycieli oraz etapami kariery²⁶. Głównymi etapami cyklu kariery są:

1. „Przygotowanie: okres przygotowań wstępnych;
2. Inicjacja: pierwsze lata pracy (lub początkowy okres po podjęciu nowej pracy), kiedy nauczyciel stara się pozyskać akceptację i szacunek;
3. Budowanie kompetencji: gromadzenie kompetencji i doskonalenie umiejętności (albo frustracja wynikająca z braku takich możliwości i wsparcia lub skrajnego braku dyscypliny wśród uczniów);
4. Entuzjazm i rozwój: okres dużej satysfakcji zawodowej i osobistej z pracy, uznanie dla kompetencji nauczyciela i akceptacja szkolnej społeczności;
5. Frustracja zawodowa: objawia się najczęściej na początku pracy w szkole lub w połowie kariery, wynika z braku wsparcia, pełnego uświadomienia sobie trudności pracy w szkole, braku uznania lub niesprzyjających okoliczności w życiu prywatnym; nauczyciel zaczyna unikać pracy. Na tym etapie pasja często znika;
6. Stabilizacja: nauczyciel osiągnął szczyt swojej kariery, spełniając wszelkie wymagania i nie jest już zainteresowany dalszym rozwojem. Może to oznaczać kontynuację zanikania pasji i rezygnację z zaangażowania;
7. Okres końcowy: może to być przyjemny, pozytywny okres zaangażowania i cieszenia się szacunkiem lub gorzkie chwile spędzone w pracy, bez pasji i w poczuciu bycia niedocenianym²⁷.

Przywołane etapy kariery zawodowej nauczycieli zdają się przekonywać o tym, że w każdym z nich dostrzec można określone aspekty etyczne, w które uwikłany jest nauczyciel. Na każdym z tych etapów nauczyciel wchodzi bowiem w coraz bardziej złożone i skomplikowane relacje interpersonalne z różnymi podmiotami edukacji, tym samym generując pojawianie się problemów natury etycznej. Aspekty etyczne wiążą się nie tylko z kwestiami aksjologicznymi i deontologicznymi, ale również aretologicznymi. Wszystkie one wydają się niezwykle istotne w trakcie rozważań prowadzonych wokół etyki zawodu nauczycielskiego. W trakcie przebiegu kariery zawodowej nauczyciel zostaje niejednokrotnie postawiony w sytuacjach moralnych, zarówno

²⁵ Tamże, s. 150.

²⁶ Za: tamże, s. 151.

²⁷ Za: tamże, s. 152-153.

tych typowych, jak i nietypowych, wymagających głębokiego namysłu, zwłaszcza zaś kiedy staje w obliczu dylematu etycznego. Stąd też tak istotna wydaje się nie tylko znajomość etycznych obwarowań zawodu nauczycielskiego, ale również posiadanie przez nauczycieli tego, co określa się mianem wrażliwości etycznej, niejednokrotnie ważniejszej i istotniejszej w podejmowanej działalności zawodowej aniżeli sama wiedza z zakresu etyki nauczycielskiej.

Mówiąc o etapach kariery zawodowej nauczycieli, w rozumieniu jej jako przebiegu pracy zawodowej, można postrzegać je również w odniesieniu do poszczególnych stopni awansu zawodowego nauczycieli. Jak wiadomo, w chwili obecnej w Polsce występują cztery stopnie awansu zawodowego nauczycieli: nauczyciel stażysta, nauczyciel kontraktowy, nauczyciel mianowany, nauczyciel dyplomowany²⁸.

Ze stopniami awansu zawodowego nauczycieli wiążą się z kolei fazy rozwoju profesjonalnego reprezentantów tej kategorii społeczno-zawodowej, którymi są: 1) faza kształcenia zawodowego, obejmująca studia nauczycielskie oraz praktyki w szkole, 2) faza adaptacji zawodowej (nauczyciel stażysta i nauczyciel kontraktowy, 3) faza dojrzałości zawodowej (nauczyciel mianowany), 4) faza mistrzostwa zawodowego (nauczyciel dyplomowany, profesor oświaty)²⁹. Kto może objąć stanowisko nauczyciela w polskiej rzeczywistości edukacyjnej?

Rozdział 3: Wymagania kwalifikacyjne (art. 9). Karty Nauczyciela stanowi, że „Stanowisko nauczyciela [...] może zajmować osoba, która:

1. posiada wyższe wykształcenie z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym lub ukończyła zakład kształcenia nauczycieli i podejmuje pracę na stanowisku, do którego są to wystarczające kwalifikacje;
2. przestrzega podstawowych zasad moralnych;
3. spełnia warunki zdrowotne niezbędne do wykonywania zawodu”³⁰.

Dla podejmowanych w tym miejscu rozważań szczególne znaczenie ma punkt drugi, nakładający, warto powtórzyć, na nauczyciela konieczność przestrzegania określonych obwarowań etycznych. Jak bowiem słusznie zauważa Józef Lipiec, praca, w tym również praca zawodowa, jest miejscem przejawiania się ogólnych zasad etycznych, jak również specyficznych wartości, w tym regulatorów etycznych zachowań ludzi na terenie samej pracy (np. tzw. etosów zawodowych)³¹. Stąd też nie może dziwić taki zapis widniejący w Karcie Nauczyciela. W tym miejscu pojawia się pytanie, jakie zasady moralne ma przestrzegać nauczyciel, czy te uświęcone wielowiekową tradycją zawodu nauczycielskiego, czy te najczęściej eksponowane w literaturze przedmiotu badań, głoszone i lansowane przez znawców problematyki etyczno-pedeutologicznej, czy te, które są szczególnie modne i popularne, a zarazem pozostające w zgodzie z ak-

²⁸ Karta Nauczyciela. Stan prawny na 15 kwietnia 2008 r., art. 9a, Warszawa 2008, s. 20.

²⁹ M. Pomianowska, M. Sielatycki, E. Tołwińska-Królikowska, *Awans zawodowy nauczyciela. Poradnik*, Warszawa 2002, s. 65.

³⁰ Karta Nauczyciela, s. 18-19.

³¹ J. Lipiec, *Człowiek – etyka – praca*, w: *Etyka i moralność*, J. Pawlica, B. Puszczewicz (red.), Warszawa 1990, s. 72.

tualnymi tendencjami zachodzącymi w obszarze rzeczywistości edukacyjnej, a może jeszcze jakieś inne? Czy raczej zasady moralne, jakie nauczyciel ma przestrzegać, pozostawić tylko i wyłącznie temu specyficznemu zmysłowi moralnemu człowieka, który zwykle się określać mianem intuicji moralnej?

Warto nadmienić, że zgodnie z zapisami zamieszczonymi w przywoływanej już Karcie Nauczyciela (Rozdział 2. Obowiązki nauczycieli, art. 6): „Nauczyciel obowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą; wspierać każdego ucznia w jego rozwoju oraz dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego. Nauczyciel obowiązany jest kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka; dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów”³². Zapis ten odnosi się do każdego nauczyciela, bez względu na posiadany stopień awansu zawodowego, a jego treść, przynajmniej w jakimś zakresie, zdaje się przesądzać o tym, że uprawiając zawód nauczycielski, należy postrzegać go również w kategoriach etycznych. Stąd też nieistotny jest posiadany stopień awansu zawodowego nauczycieli, kiedy podejmujemy rozważania wokół konieczności przestrzegania przez nauczycieli zasad moralnych, charakterystycznych dla uprawianego przez nich zawodu.

W tym miejscu można by jednak zapytać: czy w pogoni (czasami wręcz bolesnej) za uzyskaniem kolejnego stopnia awansu zawodowego jest czas na to, aby być nauczycielem etycznym i postępować w sposób etyczny względem uczniów, ich rodziców, a także innych nauczycieli, niejednokrotnie przecież traktowanych jako rywali w walce o wyższy stopień zawodowy, czy w obliczu m.in. przysłowiowego zbierania papierków, mających istotne znaczenie w karierze zawodowej współczesnych nauczycieli, ma miejsce moment na chwilę namysłu nad etycznym uprawianiem zawodu? Czy aby nie jest tak, że osiąganie kolejnych stopni awansu przez nauczycieli wręcz generuje występowanie zachowań nieetycznych w środowiskach nauczycielskich? Wydaje się, iż kwestia ta wymaga jednak głębszych studiów i analiz nie tylko teoretycznych, ale w szczególności empirycznych.

Można zastanowić się na tym, iż skoro kwestie etyczne uprawiania zawodu nauczycielskiego są tak istotne, co wynika z zapisów widniejących w Karcie Nauczyciela, to dłaczego nie do końca są one doceniane już na etapie przygotowywania adeptów zawodu nauczycielskiego, wszak edukacja etyczna nauczycieli pozostawia, jak do tej pory, wiele do życzenia. Być może taki stan rzeczy, przynajmniej w jakimś stopniu, zmieni Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela. W rozporządzeniu tym w ogólnych efektach kształcenia wskazuje się m.in. na to, że po zakończeniu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu na-

³² Karta Nauczyciela, s. 14-15.

uczyciela absolwent „charakteryzuje się wrażliwością etyczną, empatią, otwartością, refleksyjnością oraz postawami prospołecznymi i poczuciem odpowiedzialności”³³. Z kolei zaś w szczegółowych efektach kształcenia podkreśla się w niniejszym rozporządzeniu, iż taki absolwent: 1) w zakresie wiedzy – „[...] posiada wiedzę na temat etyki zawodu nauczyciela”³⁴; 2) co do umiejętności – „[...] potrafi posługiwać się zasadami i normami etycznymi w wykonywanej działalności [...]”³⁵; 3) z kolei w zakresie kompetencji społecznych – „[...] ma świadomość znaczenia profesjonalizmu, refleksji na tematy etyczne i przestrzegania zasad etyki zawodowej; wykazuje cechy refleksyjnego praktyka; ma świadomość etycznego wymiaru diagnozowania i oceniania uczniów; odpowiedzialnie przygotowuje się do pracy [...]”³⁶.

Podkreślenie wagi i znaczenia etycznego wymiaru zawodu nauczycielskiego już na etapie przygotowywania kandydatów do tegoż zawodu może skutkować, przynajmniej w jakimś stopniu, w przyszłości etycznym jego uprawianiem. Tym niemniej istotne jest zwrócenie również baczniejszej uwagi na kwestie etyczne w trakcie osiągania kolejnych szczebli awansu zawodowego nauczycieli. Marginalizowanie ich nie sprzyja bowiem odpowiedniemu postrzeganiu pracy zawodowej nauczycieli w jej etycznym wymiarze, a także wykonywaniu jej w sposób, który byłby zgodny z elementarnymi obwarowaniami etyki zawodu nauczycieli. W przypadku kariery zawodowej nauczycieli należałoby mówić o potrzebie/konieczności dojrzenia do bycia etycznym nauczycielem, które dokonuje się poprzez rozeznawanie się w toku prowadzonej działalności zawodowej w tym, co właściwsze i słuszniejsze pod względem etycznym. Jak pisze Krzysztof Gąsecki „[...] współczesny nauczyciel musi skoncentrować w swej osobowości wszelkie najlepsze cechy etyczne, umysłowe, kulturalne oraz estetyczne – nie musi być doskonały, ale powinien nieustannie dążyć do doskonałości. Dzięki nieustannemu doskonaleniu i zdobywaniu doświadczenia oraz dążeniu do etycznej doskonałości wzrasta jakość pracy zarówno pojedynczego nauczyciela, jak i całej szkoły”³⁷.

Należy mieć tylko nadzieję, iż właściwe dostrzeżenie kwestii etycznych będzie skutkować tym, że bez względu na to, czy jest się nauczycielem stażystą, kontrakowym, mianowanym czy dyplomowanym, każdy z nich będzie widział nie tylko wagę etycznego wymiaru uprawianego przez siebie zawodu, ale również starał się postępować w taki sposób, aby najogólniej mówiąc, być nauczycielem etycznym i nie narazić na szwank i dezaprobatę przedstawicieli tego trudnego i jednocześnie szlachetnego zawodu.

³³ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17.01.2012 roku w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

³⁷ K. Gąsecki, *Etyczny wymiar profesji nauczycielskiej, w: Po co etyka pedagogom*, W. Sawczuk (red.), Toruń 2007, s. 275.

BIBLIOGRAFIA

- Banach C., Etyka i kultura pedagogiczna nauczyciela, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, t. 1, T. Pilch (red.), Warszawa 2003.
- Banach C., Nauczyciel, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, t. 3, T. Pilch (red.), Warszawa 2004.
- Baraniak B., Metody badania pracy, Warszawa 2009.
- Day Ch., Nauczyciel z pasją. Jak zachować entuzjazm i zaangażowanie w pracy, Gdańsk 2008.
- Duda W., Kukla D., Kariera zawodowa wobec postępujących przemian pracy, Częstochowa 2010.
- Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, t. 1-3, T. Pilch (red.), Warszawa 2003-2004.
- Etyka i moralność, J. Pawlica, B. Puszczewicz (red.), Warszawa 1990.
- Etyka zawodu nauczyciela. Nauczanie etyki, K. Kaszyński, L. Żuk-Łapińska (red.), Zielona Góra 1995.
- Gąsecki K., Etyczny wymiar profesji nauczycielskiej, w: Po co etyka pedagogom, W. Sawczuk (red.), Toruń 2007.
- Karta Nauczyciela. Stan prawny na 15 kwietnia 2008 roku, Warszawa 2008.
- Kwiatkowska H., Pedeutologia, Warszawa 2008.
- Kwiatkowski S.M., Bogaj A., Baraniak B., Pedagogika pracy, Warszawa 2007.
- Leksykon PWN. Pedagogika, B. Milerski, B. Śliwerski (red.), Warszawa 2000.
- Lipiec J., Człowiek – etyka – praca, w: Etyka i moralność, J. Pawlica, B. Puszczewicz (red.), Warszawa 1990.
- Miś A., Koncepcja rozwoju kariery zawodowej w organizacji, Kraków 2007.
- Najder-Stefaniak K., O powinności nauczyciela. Wprowadzenie do refleksji etycznej, Warszawa 2007.
- Okoń W., Nowy słownik pedagogiczny, Warszawa 2004.
- Pedagogika, t. 2: Pedagogika wobec edukacji, polityki oświatowej i badań naukowych, B. Śliwerski (red.), Gdańsk 2006.
- Pielachowski J., Rozwój i awans zawodowy nauczyciela, czyli jak uzyskać stopień nauczyciela kontraktowego, mianowanego i dyplomowanego, Poznań 2001.
- Pikus S., Etyka nauczycielska jako problem, w: Etyka zawodu nauczyciela. Nauczanie etyki, K. Kaszyński, L. Żuk-Łapińska (red.), Zielona Góra 1995.
- Po co etyka pedagogom, W. Sawczuk (red.), Toruń 2007.
- Pomianowska M., Sielatycycki M., Tołwińska-Królikowska E., Awans zawodowy nauczyciela. Poradnik, Warszawa 2002.
- Průcha J., Pedeutologia, w: Pedagogika, t. 2: Pedagogika wobec edukacji, polityki oświatowej i badań naukowych, B. Śliwerski (red.), Gdańsk 2006.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17. 01. 2012 roku w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela.
- Suchar M., Modele karier. Przewidywanie kolejnego kroku, Warszawa 2010.
- Szumigraj M., Kariera, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, t. 2, T. Pilch (red.), Warszawa 2003.
- Tchorzewski de A. M., Prawda i dobro jako siła sprawcza etyki nauczycielskiej, w: Zagadnienie etyki zawodowej, A. Andrzejuk (red.), Warszawa 1998.
- Wiatrowski Z., Podstawy pedagogiki pracy, Bydgoszcz 2005.
- Zagadnienie etyki zawodowej, A. Andrzejuk (red.), Warszawa 1998.

ETHICAL ASPECTS OF TEACHERS' PROFESSIONAL CAREER

SYNOPSIS | Nowadays, professional career has become a fairly popular issue. It tends to be perceived in a differentiated manner as a result of changes taking place in social reality.

Professional career occupies a special place in the teaching profession, which is characterized by different dimensions. One of them, referring to the professional activity of teachers, is the ethical dimension. It applies not only to the teacher as someone cultivating his or her profession, but in particular to a set of activities that teachers engage in within the course of their professional career. Thus, the course of a teacher's career may not be devoid of the ethical element. It largely determines the quality of the educational services provided by the teacher, regardless of the degree of professional rank held by him or her.

It seems reasonable, therefore, to draw attention to the different ways of understanding teachers' professional career, teachers' professional work and, in particular, its ethical dimension, Polish teachers' professional promotion in rank, teacher's professional career, and in particular its ethical reference.

KEYWORDS: teacher, teachers' professional work, teachers' professional ethics, teachers' professional career, teachers' professional promotion in rank